

Տարեկան գինը 10 ըուբլ կէս տարւանը 6 ըուբլ:

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ գրվում են միմիայն Խմբագրատան մէջ:

() արաքաղաքացիք գիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Мшак“

ԲՈՎ ԱՆԺԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զեքը հաւատում:—Ն ե բ բ ի ն ա ե ու թ իւ ն :
 Ն ե բ բ ի ն լ ու դ ր :—Ո բ ա ա բ ի ն ա ե ու թ իւ ն :
 Զրանիս: Նամակ Պարսկաստանից:—Խ ա ու
 լ ու բ ե ր :—Այսպիսի հեռագրիմներ:—Յայտարարու-
 թիմներ:—Տեղեկացուց:—Բ ա ն ա ս ի ր ա կ ա ն :
 Նամակ Թիւրքիայից:

ԶԵՆՔ ՀԱՒԱՏՈՒՄ

II

Հայաստանը բարոքելու և հայոց ազգը կրթելու համար հարկաւոր է, ինչպէս ամեն երկրին և ամեն ազգութեան բազմակողմանի և բազադրեալ և ոչ թէ միատեսակ և միակողմանի աշխատանք: Թիւրքիայի հայր ազգէս է, — տուեցէք նրան ուսում: Նա սարկացած և վախկոտ է, — նրան հարկաւոր է մարմնամաշկութիւն և ղեկավարութիւն: Հայաստանը չէ կարող փաճառահանել իր բնական արդիւնքները, — այդ երկրին հարկաւոր են ճանապարհներ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԳԻԱՅԻՑ

Կ. Պոլիս, 3 սեպտ. 79

Իսկ կարծիքով ձեզ շատ հետաքրքրական պետ
է լինի որ եւ ուսում որոյ առարկայը են հոյ պը
զին հետ կենսակցող տարրերը: Ընտրելի այս պատ
ճառով թեպէտ տարրն իմ այս անդամուսայ յօդու
ծին: Եւ իրզը, ինչ կայ աւելի կարեւոր քան ճանա
չել այն դրացի ժողովաբնիկն որոց հետ էլ ըր
նակիւնը, որոց հետ կապերնը, եւ որոց բախումը
կապած է մեր բախումը: Նորա բանն է որ մե
տօրեայ կեանքին մէջ չարունակ կընենք: Միթէ
որ եւէ անձին հետ դարձ ընելէ յառաջ, ջանահա
չենք լինիլ նորա բնաւորութիւնները ճանչել, նոր
գաղափարներն իմանալ, նորա նկիւթական, բնասն
կան, ընտանրական վիճակին տեղեկանալ, որոց
դի, ըստ այնմ, նորա հետ խօսենք, վարենք
դաշնադրենք:

Մեր ազգին դորձը միայն մէկ հատի հետ չէ
այլ դժբաղդաբար շատերուն հետ։ Իր մօտ, ի
շուրջը բազում՝ ցեղեր կան։—Կարելի՞լը, թուրքը
ուուրը, յայնը, վրացին և այլն, դրացիներ, որոն
ամենն ալ շատ հաճելի չեն, և որոց իւրաքանչիւր
զմեղ կը ստիպուի ունենալ վարժուցիք տարբեր տա
րբեր ձևեր։ Մոշա Վերջիւր սերունկն և ընդհանրութեան
և ուսումը Այս վերջիւր սերունկն և ընդհանրութեան
ծանօթացնել կը դատականի ձեզ ուսումնայողի, իս
առաջինն քննութիւնը, աւելի պատշաճութեամբ
միայն մեզ։ Անտարակոյտ թէ շատ մեղապարտ են
այն բանին համար որ այս՝ փոխադարձ ծառայու
թիւնը մէկ մէկու աւելի կանուխ մտաուցանել և
ձեռնարկեցինք, քանի որ, եթէ՛ դործնական մար
դիկ ենք, պէտք է՛նք ըմբռնել վաղուց թէ՛ վեր
ստաւիճանի կարելի է որ ազգին ընդհանրութիւն
տեղեակ լինի այս ոչ պակաս որդացի ազգաց կայս

և այլն: Երկրի երկրագործութիւնը և արհեստները ընկած դրութեան մէջ են, — Կրանց հարկաւոր է ծաղկեցնել:

Դա կը լինէր աշխատանքի բա-
ժանութիւն, եթէ իւրաքանչիւր
ցաւ տեսնելով ազգի և երկրի
մէջ դորան համեմատ, դորան
դարման անելու նպատակով կը
հիմնակէր այս կամ այն ընկե-
րութիւն: Ուրիշ հարց է արդեօք
կարող է ազգի կամ երկրի ներ-
կայ դրութեանը նայելով աջողիլ
այս կամ այն ընկերութիւն:

Դուք կարծում էք որ Հայոց ազգը տգէտ է, — հիմնեցէք մի ընկերութիւն, որի նպատակը կը լինի Հայաստանի մէջ ուսում տարածելու: Դուք համոզվել էք որ թիւրքաց հայերը մարմնով թոյլ և հոգով վախկոտ են, — հիմնեցէք մարմնամարզական և զինավարժական ընկերութիւններ: Դուք հասկացել էք որ Հայաստանին հարկաւոր են ճանապարհ-

Թխան, որպէս զի իր բունվիճք քաղաքական ընթացքն համաձայն դատուի ազգին հանրական շահներուն։ Մինչև վերջի ատեններս, փոքր ինչ ձախարակականաց պէս ապրիցանք, վստահ ամեն օրուայ պատահած դէպքերուն, մեր առաջատեսները բացուած կը բունէինք ամեն փչող հողմին դէմ։ Չէինք գիտեր և տակաւին չէ գիտեցք ինչ խոր և խորթ իրան կան այն ծովուն մէջ, որո՞ վրա ազգին հաւանք տարպելն ենք ղեկավարենք։ Վերջին պատերազմական դէպքերը մեզ մի բունն ցնցուկ տուին և մենք, սարսափած, տեսանք թէ ազգի անյատակ մի խորթորատի եղբն անհող և անդէն պառկած կը նիրէր դարևոր մի քնով, տեսանք թիւաւ էր որ թշնամայ մէկը մեզ մի կից տար իր ոտքով, և ահա թաւազդոր պիտի հռչէինք վին խորը և տառուտ դիտէ մէկն արդէօք ձեռք պիտի կարէ պատեր այն մահուան դիմելու գիւղ վեր հանելու։ Այդ վտանգէն, լոկ պարագայից բերմամբն ազատած, այժմ զգաստեսանք, բողբոսկի ամեն որ մարմնակառ հայուած թող դարձնէ և ջնամք քննենք և տեսնել թէ ինչ է ազգին վիճակը և ինչ կը խոստանայ լինել, աւել վատ թէ աւելի լաւ։ Այդ ոմանք այնպէս կարծեցինք տեսնել թէ երջանկու թիւան երկրիք բարձրագոյնքն պիտ լինիւով պիտ իրան այշուհետև բնակել Հայաստանի դատարին մէջ, ոմանք ալ՝ ինչ ազգն կու պիտի երթայ ի նոր և աւելի ճարպիկ թշնամիի որ հեռուէն դառն նորա վրայ պիտի տիրապետէր։ Մինչև ցարդ գոհն ոչ այդ օսելովներն ամուրջնինք և ոչ այդ ահարկու մարգարէութիւնք իրականութիւն չը գտան։ Հայրազգի կը շարունակէ ապրել Հայաստանի մէջ, ինչպէս յառաջ, բայց վիճակով, աւել վատթար աւելի յուսահատ։ Ելել ժամանակ է՞ որ արտաստանանք զայլք օգնութեանց վրայ մի ամեն յոյս սերը չը դնելով, հարկեն երկրին վրայ ապրող օտար տարրերուն պակասութիւններէն օգուտ քան դիւռ աշխատենք, և այս բանին համար, պէտք անշուշտ հետազօտել թէ տակաւին երկար հայերը թրքերուն հետ պիտի կենակցեն թէ այս մրցող երկու տարրերէն որն յաղթանակ տանել կը խոստանան և որը վերջապէս ջնջուելու տեղի տալու հաւանականութիւններ կը ցցունէ։ Յայտնի բան թէ յետին ծայր հասնեալ է մեզ ամեն այս հարցն

ներ,—Հիմնեցէք ճանապարհներ և երկաթուղիներ շինելու ընկերութիւն: Դուք համոզված էք որ Հայաստանի մէջ կարող է աջողւիլ երկրագործական դպրոց—Հիմնեցէք մի ընկերութիւն, որի նպատակը կը լինի իրագործել այդ տեսակ դպրոց և այլն: Բայց ինչի էք միմեանց խանդարում: Վրնասում ձեր գործունէութիւնների մէջ, ի՞նչի ձերոյ տոժերը ցրվում: անթիւ միանման և միանպատակ ընկերութիւններ հիմնելով:

ԹԻՎՐԵԽԱՅԻ ՀԱՅԵՐՐ ՄԵՂ ԿՐ ԿԱ-
ՄԱՍԽԱՆՆԵՆ ՈՐ ՀԻՄՆԱԺԺ ԵՆԵԿՐՈՒ-
ԹԻՆՆԵՐԻԿԸ ԻՐԱՔԱՆՆԻՆԸ ՈՒՆԻ ԻՐ
ԳՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ԱՈՒՆԱՃԻՆ ՉՐ-
ՋԱՆՐ՝ ՄԻՆՐ ԳՐԾԵԼՈՒ Է ՎՂԱՍՎՈՒ-
ՐԱԿԱՆԻ ՄԵՋ ՄԻՍՐ ԿԻՆԵԿԻԱՅՈՒՄ,
ԵՐՐՈՐԳՐ ԼՂԵՂՈՒՄՈՒՄ, ՈՒՐԵՄՈՒ ԴԱ
ԷՂԱՅԻՍԱՄԱՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՈՒԹԻՒՆ Է....

Բայց դրանք ապարդիւն ջանքեր են, քանի որ ընկերութիւնների նպատակը միանման լինելով, նրանց բոլորի ոլթերը կարելի էր

որուն պատժառանքն զգտել, որ ուրիշ կերպով չը կրնար լինել, բայց եթէ թո՛ղք տարրը նրբազնին մի քըն- նուկենէ՝ անցնելով, այնպէս որ այդ տարրը մեր աշխին առջև դնենք, շօշափենք կազմուածքը, չա- փենք իր կարողութիւնները, ի վեր հանենք իր տկարութիւններն ու ակտերը և մեր ատանալիք այս փորձառական տեղեկութեանց վրա՝ չհիմնուե- լով, որոշել ինչ պարտի լինել մեր ընթացքը թըր- վին հետ և ինչ տրուած է մեզ յուսով հաստատա- պէս: Գործ արդարեւ շատ դժուարին, որ կը պա- հանջէ ներհուռ միտք ունենալ և բարակ ու նուրբ տեսութիւն: Եւ անշուշտ այս նիւթին վրա մի մեծ բան չեմ կարող ըսել, բայց որքան որ սակաւ և կողմնակի, իմ տալիք տեղեկութիւններս, յոյսով մի թէ փոքր ինչ լոյս պիտի թափեն այդ նիւթին վրա, որոյ մանրամասն քննութիւն կը թողգա- աւելի արժանաւոր և փորձառու ու անձանք իմանալ ներքին:

Թուրքը չէ միայն Տաճկաստանի զանազան ցեղերուն մէջ, այլ և բոլոր լուսաւորեալ աշխարհին մէջ խիստ հետաքրքրական և բացառիկ տիպար մ'է։ — ոչ թէ կազմուածքի մասին, այլ զոյնքին կազմէն։ Հինուածքով, ընդհանրապէս գեղեցիկ է մի շատ բանաստեղծներ թուրք ցեղին մէջ կը սիրեն որոնել իդէալական գիղգիմասթիաններէ։ Ամենքն նախանձր զրդոռոջ առողջութիւն մը կը վայելէ թուրքը գրեթէ միշտ, բայց իր նկատմամբ չենք կրնար բոլ թէ ճշմարիտ է հին իմաստուն մը խօսքը թէ «առողջ մարմինն մէջ առողջ միտք կը բնակի»։ Այսչափ այս տարրը զուրկ է հզօր ազգային յատկութիւններէ որ օտարակալներ, Տաճկաստանի հողին վրա երբ ոտը կը դնէ մը, չեն մարէ թուրք երեխաներ, թուրք տղամարդեր, թուրք պատմեսեայներ, թուրք կիներ, վերջապէս մի շատ թուրք բաներ, բայց այդ թրքերու մէջ թուրք ազգ մը չը տեսնէր։ Այս մի արտաքին երեւոյթ է թէ ոչ ներքնապէս ալ այդպէս կազմուած է։ Ներքը, դուրքը, բոլոր մէկ է։ Նա արտաքնապէս ինչպէս որ իբր ազգ չը ներկայութիւն արնպէս ալ ներքնապէս իբր ազգ չէ կանգնած։ Եւ հաստատուած։ Վաղուց արդէն իրեն հն թուրք արշարհիս վրա թուրք կառավարութիւն կա, բայց թուրք ազգայնութիւն չը կայ։ Կը յիշեմ թ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Դպրոցի կիրակի և տոն օրերից)

Յաշտարարութիւն ընդունվում է ամէն յեղոուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կօպէկ:

ամիռոփեկ մի կենտրոնական ընկերութեան մէջ, որ ժամանակով հաստատ հիւք ստանալով, խոր արմատներ գցելով, կարող էր հետոյ հետէ ունենալ Հայաստանի այլ և այլ նահանգներում իր բաժինները:

Վերջապէս հայոց ազգը ոչ այնքան նիւթական որ ինչ, ոչ էլ այնքան եռանդ և անդամախորութիւն ունի որ միաժամանակ խընամք տանի այդքան բազմութիւն, թէ կողք անհրաժեշտ ընկերութիւններէրի մասին:

Ի ներ չունենք նմանապես այն-
քան մարդիկ, այնքան առաջնորդ-
ներ, որոնք կարող էին բաաական
լինել այդ քան բազմաթիւ ըն-
կերութիւնների վարչութիւնները
կազմելու: Դեռ զո՛ճ պէտք է լի-
նենք, եթէ մի երկու ընկերու-
թիւններ կարողացան կազմել ի-
րանց վարչութիւնները ազգի փոքր
ի շատէ խելացի և կշիռ ունեցող
անդամներից:

1872-ին հայտաբեր մի խոտաբույս էր. Պոլիանն Հեռով գնալով մի շաբաթամիջերը կը հրատարակէր դադ-դիւբէն և խապերէն ընդունելով, որոյց նպատակ ընտրած էր զԵւրոպան համոզել թէ թուրք տալի-րին վրա ունեցած կարծիքը սխալ է, չը կայ թուրք աղբ ճաճկատեսիկ մէջ և չը պէտք է նո-րա լինելուանալութեան հաւանաբ. Այս փաստը, ամեն ժամանակէ աւելի, այժմ պէտք է պնդաւ-փայլի, և ամեն ժամանակէ աւելի, այժմ կրնանք առանց տարակուսի ըսել թէ թուրք տարրը չունի աղբայնութեան և ոչ իսկ աղտո նշանակ մը, տկար ստուեր մը։ Սակայն եւրոպացիներ կան որք հա-կառակը կը պնդեն, և ամուսնաց լքովութեանը եւ-րօքորէն կը փառադասեն թրքին աղբայն չնաշ-խարհիկ յատկութեանց վրա և հանդիտապէս ալ կեդրակացնեն թէ թուրքն, որչափ որ տգէտ, որչափ որ բարբարոս, որչափ որ յետադէմ, նո-րէն ազգ կոչուելու արժանի միայն թուրք տարրը կայ թրքիոյ մէջ։ Այս տարապայման ստիճանա-կանութեան վրա պէտք է դարմանալ—որովհետեւ այդ եւրոպացիներն, որոց շահը կը պահանջէ չը յառաջացնեն քրիստոնէս փոքրիկ աղբեր, որոց շահը կը պահանջէ թուրք տարրին ձեռքին մէջ պահել տալ Արևելքի վաղուցութեան, այդ եւրոպա-ցիք, իրենք, չեն դադարիր յերկնք բարձրացնել թրքութիւնը, մասն զի տեսեր են որ թուրք գի-նուորենքն, արլւծի պէս գիտեն հազարներով թըշ նաւալո սրոյն առջև նետուի, մռռիւ, ջանջախիւ Շիպպաի ապառաժներուն դէմ։ Պէտք է հարցնել այդ եւրոպացիոց թէ ինչ արժէք ունի յիմարաբը-երով կոտորիկ, երբ այդ դրեցնութեանն շար-ժառերէն ոչ թէ աղբութեան վրեժ դադարին է, այլ կոծանալովութիւնը, գեալուրին դէմ զգացուած անհաշտ ատելութիւն մը։ Եւ յետոյ, ազգի մը մեծ յատկութիւն ոչ թէ մեռնելու համար ունեցած դիւրին հակումին մէջ կը կայանայ, այլ խաղա-ղութեան ժամանակ յառաջանալու կրթութեւնը, զարգանալու հակումին մէջ։ Ամերիկիոյ վայրենի-ներն ալ մահաւ պատերազմիկ են, և իրենց պարա-զմութիւն մէջ չունին վրա, նիսակ, նետ և աղբ հաւելն, թշնամուր վրա կարգաւէն։ Եւ ով համար-ձակած է ըսել, կարմիր մորթեքը պատերազմի-կն, սերնէն նոքա ազգութեան ամեն յատկութիւն

Դիցուք մենք ճանաչում ենք
Կ. Պօլսի մի ընկերութեան վարչ-
չութեան անդամներին, պարզ տես-
նում ենք, որ այդ վարչութեան
մէջ ամբողջական են գրեթէ այն բո-
լոր ոյժերը որ ունի Կ. Պօլսը, նրա
մէջ միացած է Կ. Պօլսի հայոց
ամբողջ ինտելիգենցիան, համոզ-
ված ենք որ այդ փոքրիկ շրջանից
դուրս գրեթէ ոչ մի հասարակա-
կան գործող յայտնի անձն չը կայ:
Բացի սորանից այդ ընկերութիւ-
նը վայելում է պատրիարքի հովա-
նաւորութիւնը, իր վրա օտար
պետութիւնների դեսպանների ու-
շաղիւթիւն է դարձրել: Մենք
յարգում ենք այդ ընկերութիւնը
և հաւատ ենք ընծայում նրան:
Յանկարծ հիմնվում է մի երկ-
րորդ, երրորդ, չորրորդ, հինգե-
րորդ ընկերութիւն... Սրանց վար-
չութեան անդամները ո՛վքեր են,
թերահաւատութեամբ հարցնում
ենք մենք, արդեօք նոյնպէս հա-
ւատարմութեան արժանի մարդիկ
են, միթէ նրանք էլ վայելում են
պատրիարքի հովանաւորութիւնը...
Միթէ այսքան տարիներ ընած,
թմրած, անգործ և անտարբեր
մնացած Կ. Պօլսում միանգամից
յայտնվեցան այդքան շատ հա-
սարակական գործողներ...
Եւ ակամայ մի քանի թերա-
հաւատներ սկսում են նայել այդ
բազմութիւն ընկերութիւնների վրա,

ինչպէս անձրեւից յետոյ բռնառող
անպէտք սուկների վրա: Ակամայ
մի քանիսնների մէջ ծնվում է գու-
ցէ յանցաւոր կասկած թէ այդ
ընկերութիւնների մեծ մասը ոչինչ
ազգագուտ նպատակներ չունեն, թէ
նրանք միայն դրամական սպե-
կուլացիան են, աւելի ոչինչ-
իսկ նրանց վարչութիւնները բաղ-
կացած են միմիայն աֆէրիստ-
ներից...
Իսկ երբ այդ տեսակ կասկած
մտել է ամբողջ մէջ, դժուար է
նրան համոզել թէ այդ այդպէս
չէ:
Վերջացնում ենք այս անգամ
մեր խօսքը ասելով թէ մենք չենք
հաւատում որ այդքան բազմա-
թիւ ընկերութիւններ կարող են
զուգընթացաբար գոյութիւն ունե-
նալ թիւրքիայի հայերի մէջ և մի
բարի խորհուրդ կը տային նրանց
ամենքին: Որովհետեւ նրանց բոլո-
րի նպատակը մի է, — թող բո-
լորն էլ միանան մի ընկերու-
թեան մէջ, որով այդ ընկերու-
թիւնը աւելի մեծ ոյժ կը ստա-
նար, նրա գործունէութիւնը ա-
ւելի կենտրոնացած կը լինէր, նա
աւելի մեծ հաւատարմութիւն կը
վայելէր ազգի կողմից և աւելի էլ
առատ նուէրներ կը ստանար:
Մենք միշտ կը շարունակենք
համակրել «Արարատեան» ընկե-
րութեանը, կը շարունակենք հա-

ւարել փողեր և համոզել հայ հաս-
րակութեան փողեր նուիրել բայց
կրկնում ենք որ այդ տեսակ ընկե-
րութեան ապագայ գոյութեան
անհրաժեշտ պայմանը տեսնում
ենք ուրիշ, նրան միանման ընկե-
րութիւնների հետ միանալու մէջ,
և այդ միանալը ոչ թէ միայն
«Արարատեան» ընկերութեան յե-
տոյ հիմնված ընկերութիւննե-
րի հետ պէտք է կատարվի, բայց
և նրանից առաջ հիմնված «Դրպ-
րոցասիրաց» ընկերութեան հետ,
որ ինքն իր կողմից միացած է
արդէն «Արեւելեանի» հետ:
Իսկ մեզ համար մի և նոյն է
թէ միացած ընկերութիւններից
կազմված նոր ընկերութիւնը ինչ
անուն կը կրի «Արարատեան»,
«Դրպրոցասիրաց», «Մասիսեան»
թէ «Հայկական»: Մենք այնու-
ամենայնիւ միշտ կը համակրենք
և կօղենք այդ տեսակ ընկերու-
թեան:
Միւս անգամ մենք կը նայենք
գործի վրա և մի ուրիշ տեսա-
կէտից:
Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Միքայէլ ՏԵՐ-Միքայէլեանից ստացել էինք Ա-
ՐԱՍԹԱՆԻՍԻՆ մէջ հաւաքած 116 ր. 50 Կ. յոգուտ

«Արարատեան», «Դրպրոցասիրաց»-Արեւելեան» և
«Արեւելեան» ընկերութիւնների: Այդ գումարի 3/3
բաժինը, 77 ր. 67 Կ. ուղարկեցինք «Մեղու»
խմբագրութեանը, իսկ մնացած 38 ր. 83 Կ. մեր
կը հասցնենք «Արարատեան» ընկերութեանը:
—
Մեզ զիջել գրում են. «Այստեղի բնակիչ-
ները զբաղված են թղթախաղով: Թուղթ խաղում
են ինչտեղ պատահում է՝ այգիում, բազարում, մի
ծառի տակ, փողոցում և այլն: Խաղում են առա-
ւօտից մինչև երեկոյ, մինչև մի արեւադեմ պատ-
ճառ չը պատահի: Մթերքները այս տարի շատ
թանկ են: Որինակ, ցորենի պուղը, որ առաջ
60—70 Կ. արժէր, այժմ 1 ր.—50 Կ. է ծախվում:
—
Այսօր, սեպտեմբերի 20-ին ԹԻՖԼԻՍԻ Ամարա-
յին թատրոնում հայ դերասանական մշտական
խումբը կը ներկայացնէ «Պէպո» կոմիկիա, հեղ.
Գ. Սունդուկեանի, պ. Ազաւանը կը կարդայ,
իսկ օր. Սիրանուշ և օր. Ասողիկ կերպեն դուէտ:
—
Մեզ գրում են ՄԵԳԻՐԻ գիւղից. «Վերջին ժա-
մանակները այստեղ մեր գիւղին անձամբ հի-
ւանդութիւններ են երևացել: Մարմին վրա վեր-
քեր են յայտնվում, որոնք չուտով հիւանդին սպա-
նում են: Այդ վերքերը մարմնի վրա սկզբից շատ
աննշան են լինում, առաջ վերքի տեղը սկսում է
կամ բոր գալ, յետոյ կարմրում է և մեծանում,
կամ ուռչում է և կապում: Այս հիւանդութեա-
նը շատերը ենթարկվում են, բայց քիչերն են լա-
ւանում: Թղթախաղը խնդրում է հայ բժիշկներին
«Մշակի» մէջ յայտնել իրանց կարծիքը թէ այդ
հիւանդութեան և թէ նրա առաջն առնելու մի-
ջոցների մասին:
—
Հարկաւոր ենք համարում կրկին անգամ յայտ-
նել, որ «Մշակի» խմբագրատանը նուիրատուութիւն-
ներ ընդունվում են միմիայն «Արարատեան» ըն-
կերութեան համար:
—
Գիտութիւն Ա. Բաբայանի անցեալ օգոստոս ամ-
սին կարդացած հրապարակական դատախազութիւն-
ների մասին մեզ հաղորդում են հետեւեալ մանրա-
մանութիւնները. «ԱԼԼԻ-ՔԱՍԻՆԻՆԻՆ» հատարա-
կութիւնը մեծ համակրութիւն ցոյց տուեց հրա-
պարակական դատախազութիւններին: Բազմաթիւ
լսողների համարեա կէտը կանայք էին: Կային և

ներն ունին, իբր ազգ. ապրելու: Բազմակի և քիչ թի-
ւով խելքի նշանակ չէ: Բայց այս տեսակէտէն
ուրեքը ընկնել մարդութիւն մ'է, պէտք է զինքն
առնուի իր տղայ հասակին և հետեւել իրեն իր ամ-
բողջ կենաց պայմաններուն մէջ իր խնայականու-
թեան ինչպէս փթիլը տեսնելու համար:
Եւ, կանուխ ժամանակէն, թրքերին հետ միշտ
զոհուած եմ, և իմ երկար կենակցութիւնս ա-
նոնց հետ ներքի ինձ ձգելու մի գաղափար ու-
նենայ թուրք էակին մտաւորական արժէքին վրա:
Պէտք է ընդունել թէ բնութիւնն որ ուրիշ ազգաց
նկատմամբ այնպիսի առատաձեռն երեցել է
թրքաց համար չաա ժառ և շատ ազա՜ հանդի-
սացել է, այնպէս որ ինչ ձիւրքեր ու յատկութիւն-
ներ, որ հայը, յոյնը, և եւրոպացին ստացել է,
թրքերն այդ լաւ բաներէն զրկուալ են: Ի միջի
այլոց, մի օրինակ բերեմ ուր, ինչպէս յստակ մէջ
հայեցի, մէջ, պիտի տեսնէք այս ճշմարտութիւնը:
Երբ որ լուսահողի Նափոլէն գ. կը ձգտէր բոլոր
թիւրքեան ճրանկներէն, Պօլսոյ մէջ մի կայեւրա-
կան վարժարան կը հիմնուի, գաղղիական լիսէ-
ներուն բլանին վրա, որ ինչպէս գիտէք բարձրա-
գոյն հաստատութեանց առաջին աստիճանն է,
փարիզէն կը բերուի իբր տեսուչ իր գիտութեամբ
և փորձառութեամբ, երեքի մի անձ, պ. Լընէսթ
որ Սալի, որ այսօր Ալժիրայի վարժարանաց ընդ-
հանուր տեսուչ է: Թրքից ամեն մէկ ազգաբնա-
կութիւնը կուզարկէ այդ վարժարանը իր մէկ
նշմարն, որպէս էջանթիցոնը,—այնպէս որ մէկ
նստարանի վրա հնար էր գտնել հայ, յոյն, պուլ-
ղար, թուրք, հրէայ, գաղղիացի և այլն, որոյմէ
ամեն մին ալ տարբեր տարբեր նահանգներէ եկած
էր: Այլ բայա, այս ամեն այլապէս ազգերը վար-
ժարանի ուսմանց հարցին մէջ հայելով, կը յու-
սար մի նոր նիւթ ձուլել և դուրս բերել, այն է
օսմանկան ազգ մը:
Մինչդեռ նա իր այս անուշ երազով կը տուր-
բուէր, քրիստոնէայէ ալ օր ըստ օրէ աւելի կը
հեռանային թրքերէն, փոխանակ մօտենալու, և
չառ ժամանակ չանցաւ, այս հեռադուրսութեան
փոխանորդներն մի յայտնի արձամարհանք, մի
խորին գգուած դէպի թրքութիւն, և պ. Տը Սալի
չէր կրնար բժշկան թէ ինչպէս թուրք աշակերտ-

ները, մի և նոյն դաստուրէ ձեռքին տակ, մի և
նոյն ուղղութեան մէջ, անկարող կը մնան յա-
ռաջադիմելու, կրթութեւ, լուսաւորութեւ ինչպէս
քրիստոնէայէ կրթութեւ: Իւրաքանչիւր ազգ իր յա-
տուկ ընդունակութիւնները կը ցոյցեն: Մին
մաթեմատիկայի, միւսը գրականութեան, երրորդ մը
բնական գիտութեան, թուրք աշակերտը միայն ան-
տարբեր և անընդունակ կը մնար դէպի ամեն գի-
տութիւն: Պ. Տը Սալի երկար տարիներէ ետեւ իր
հայրենիք վերադարձաւ առանց թուրք աշակերտի
մը միայնակը (տիւրքում) առնելը տեսնելու: Բաց-
մաթիւ հայեր, յոյներ, պուլղարներ ընթացքին ա-
ւարտելով պատկուած դուրս ելան, բայց թուրք մը
չը տեսնուեցաւ որ վարժարանից ամեն դասերէն
անցնելով մինչև վերջին կարողանար հասնել: Ինչ-
պէս պէտք է բացատրել այս երեւոյթը, որ խիստ
զարմանալի է, և շատ զգուշները բացատրող:
Փոխանակ նիւթական պատերազմի դաշտին վե-
րայ թիւրք տարբեր քննելու, եթէ Եւրոպացիք գա-
լին այդ բանն ընել այդ բարդական և մտաւոր կըր-
կէտին մէջ, ինչ պատրաստներ պիտի գտնէին ար-
դիօք թրքաց ստորնութիւնը ծածկելու համար:
Ըստ իմ կարծեաց վարժարաններն են այն միակ
վայրերն, որոց մէջ հնար է ձգրիտ կերպիւ բաղ-
դատել այլ և այլ ազգերը: Եւ կը խնդրեմ գիտել
որ թուրք աշակերտներու ստորնութիւնն իրենց
հարստութիւնն և կամ ընտանիկան վատ հանգա-
մանաց չենք կրնար վերադրել: Փաշայի որդիք,
այս, թուլ, անհոգ, բխամիտ էին, և խիստ անտար-
բեր դէպի գիտութիւն, բայց հայուստի որդիք,
զժգազգաբար, ամեն երկրի մէջ մի և նոյն տնուր
տեսարանը կը ներկայացնէին, բացի մի շատ ազնիւ
բացառութիւններէ: Արտուած իրենց համար ստեղ-
ծած է Գաղղիոյ մէջ բոլորի և չամպանիայի
գինին, Թիֆլիզու մէջ կախիթու գինին, և Թրքիոյ
մէջ ալ օղին և բիւրը: Անոնց համար կապրեն
գեղեցիկ արարածները, անոնց համար կը պատրաս-
տուին համեղ կերակուրները, բայց ոչ, իմ խօսքս
այդ յոյժացեալ էակներուն վերայ չէ, այլ այն աղ-
բատ թրքին, որ պուղար և հոյ գիւղացոյցն պէս
իր անակնին վտարանէն փոխադրուած է այդ
վարժարանին մէջ, ու հայ և պուղար աշակեր-
տին հետ և միասին մի և նոյն դասադրերը կը

զործածէ, մի և նոյն դասերը կը լսէ: Ի՞նչու, մի
և նոյն պայմաններին մէջ, երբ հայն ու յոյնը կը
ուսանին, կը զարգանան, կը լաւանան, թուրքը
բան չուսանի, բիրտ ու կոպիտ իր անէն եկած
էր, բիրտ ու կոպիտ անդ կը վերադառնայ—դա-
ստութիւն խօսքերը զլլելն վերէն իրեն մի հողմ
կանցնին, դասադրերը ձեռաց մէջ իբր անմեկ-
նելի տառեր կը մնան:
Հին խօսք մ'է թէ Ամենարարին Աստուած
ամեն մարդոց հաւատարմացն բաշխեց խնայակա-
նութիւնը և թողուց որ իւրաքանչիւրը ջանայ այդ
աստուածային պարգէնն ամենամեծ օգուտները
քաղել: Եւ աւելի կը հակիմ բնագիտութեան կողմը
որը կը քարոզեն թէ ամեն տեսակ կենդանի, ա-
ստն լինի թէ անասուն, իր յատուկ կազմուածքն
ունի, որմէ կախեալ է նորա խելքին քանակ ու-
թիւնը: Ամեն ոք համոզուած է թէ Ափրիկէի սև-
լամբերները կամ իւսիկները երբեք չը պիտի
զարգանան եւրոպացոց պէս—ամեն ոք զիտէ որ
Աւստրալիայի մայրենին, Եւրոպա բերելով կրթու-
թիւն կառնու և երբ իր երկիր կը դնայ իր ցեղին
բարբարոս և վայրենի բարուց կը վերադառնայ,
Քանի քանի թուրքեր երկար տարիներ փարիզ
քնակէն ետեւ երբ հայրենիք եկած են, աւելի
թուրք եղբր են քան թէ յառաջ—հասկանալի է
այս երեւոյթը, զի այդ քաղաքակրթութեան ինչ-
պէս Աւստրալիայի վայրենիին այնպէս Պօլսոյ թըր-
քին անբնական մի վիճակ էր, որու հետ չէր կրը-
նար համաձայն մնալ: Այս փորձառական գիտե-
կաց վրայ հիմնուելով, և եւ այլոց պէս պիտի բռնմ
թէ թրքին բոլորին բազադութեան (composition)
մէջ թիւրքութեան մը կայ—հարկաւոր նիւթ մը պէտք է
պակաս լինի—և ահա այս պատճառաւ, մտքի և խել-
քի մասին, հասարակ կէտ մը չունի յառաջադէմ
ազգաց հետ:
Թրքաց վրայ քննադատութիւն աւելի կծու կը
դառնայ երբ անոնց ազգութիւն խնդրի կը լինի:
Երեսկայեցէք թէ ազգիկար քննադատեք բազկա-
ցեալ մի ազգ ինչ ողորմելի տեսարան մը կը ներկայէ,
երեսկայեցէք թէ ինչպիսի կեանք մը կրնայ վարել
զաւ երբ մասնաւոր, իբր տեղութիւն և տեղող մի
ազգ ապրելու համար հարկ եղած ամեն ծանրու-
թիւնները իրեն վրայ կը բռնաւորուին: Տաճ-

կաստանի մէջ, թրքերն այն միակ ցեղն է որ հրա-
պարակական, հասարակական կեանքը չը գիտէր
ինչ է: Թէ որքան անհրաժեշտ մի բան է այդ
հասարակական կեանքը յառաջադիմելու համար,
ամենքին զայն կը ճանաչենք: Իրաւ է թէ Սուլ-
թանին միապետական իշխանութիւնն այդ բանին
չը նպաստէր, ինչպէս ամեն միապետութիւն, սա-
կայն այն ժողովուրդներն որ առողջ են, որ խորհող
են, որ քաղաքակրթութեան սիրահար են, չու-
զելով, անասունի նման, ամբողջ կեանքը, տան
և խանութի երկիւղին ներքեւ անցանել, իրենց իրենց
առիթները գտել են, պատրաստել են, հնարել են,
հարկներով հաղարկելով ի մի վայր գումարուե-
լու, անդ, իբր մի ընտանիքի զաւակներ, ամեն
ազգայիններ ուրախացել են ազգին աշխուրթեանց
վրա, տրամբ են նորա յուզածոց վրայ, ձեռք
ձեռք տուած են, արտով միացել են անգլիէ բա-
րեւաւորեալ համար աշխատելու, քրտինք և մինչև
արիւն թափելու: Հայերն, իրենց ազգային տոնե-
րն ունին, և կեղեցիկներն ունին, իրենց մեծանունն
զաւակաց տարեդարձները, իրենց թատրոններն ու-
նին, ուր կը գնան իբր ազգ, ուրախանալ իբր
ազգ, աղօթել, իբր ազգ, վերաք թաշակել, իրա-
տել: Այդ հանդէսներու մէջ նոր ուժ կը քաղեն,
նոր ձեռնարկներու գաղափարները կը յղանան,
սպազալ գործող հիմար կը դրուին: Յոյն ալ, պուլ-
ղար իսկ, այդ անսպալ, անտաշ աղքն իսկ, այդ
հրապարակական կեանք մ'ունին, իսկ թուրքը չը
գիտեր թէ ինչ բանի կրնայ ծառայել եթէ 100—
200—կամ 300 թուրք մի և նոյն վայրը գումար-
ված, իրենց վիճակին, իրենց բաղին մի բայ խօ-
սեն, ճառեն, վիճաբանեն: Ո՛ր էր թէ բնութե-
նէն իրենց իբր ժառանգութիւն տրուած թիւրք-
ութեանց մի փոխարինութիւն գտնէին արուեստա-
կան միջոցներով: Այդ միջոցներովն ալ չունեն
թշուառները: Երբեք, կատաղաբութիւն, բարք, սո-
վորութիւնք, լեզու, այս ամենը միաբանել են,
կարծես, թուրք տարին անել լաթիւնթոփի մը մէջ
պահելու համար: Փրկաբար միջոցներէն և ոչ մին
կը վայելէ, ոչ լրագրութիւն, ոչ գրականութիւն,
ոչ հրապարակախօսութիւնք, ոչինչ:

(Կը շարունակվի)

կերպով հակառակել, ճարհահատել թողել են այս քաղաքը և ուխտագնացութեան պատրուակով ղեմնւ են դէպի Մեքքայ:

Ալեքսանդր ժամանակներում պարսից կառավարութիւնը ուղարկութիւն դարձրեց և իր գլխընկեր զորութիւնը բարեւոքեւում վրա, զէնքերի հին տեսակները կարելի եղածին չափ փոխել տալով, և զինուորներին նոր մարզական եղանակով կրթելով: Մինչև այսօր պարսից զինուորների մարզիչները էին զանազան լատալախնդիր աֆրիցեներն, որոնք եւրօպայից, գլխաւորապէս Ֆրանսիայից այս կողմերս էին գալիս: Բայց անցեալ տարի Շահ յառկապէս իր զինուորները կրթելու համար Ֆրանսիայից բերել տուեց շատ աֆրիցեներ, որոնք այժմ գտնւում են թէ՛ Նիսնում: Մի երկրի մէջ վերանորոգութիւններ անելու համար ամենից աւուշ պէտք է լաւ կազմակերպված զինուորական ուժ, մասնաւոր Պարսկաստանի նման մի երկրում, ուր ամեն մի փոփոխութեան մէջ թէ՛ մոլեռանդ ամբողջ և թէ՛ հոգեհարկանութիւնը կարող են մեծ արդիւնքից ցարկուցանել:

Պարսկաստանի վերին նորութիւնների մէջ չէ կարելի չը յիշել նոր, եւրօպական ձևով կտրված գեղեցիկ դրամները, թէ՛ն փոքր քանակութեամբ և շատ տարածված չին, բայց իթէ՛ չարունակվի, յոյս կայ, որ վաճառականները կազատվեն հին կռաններէ ից, որոնք չըվաքերութեան մէջ ամեն օր մի նոր արժէք էին ստանում, և մի քաղաքում կտրված կռանը միւս քաղաքում չէր ընդունվում, որովհետեւ իւրաքանչիւր թէ՛ կռան

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

